

Reliqua omnia non sunt ad rem, quia nituntur in hoc falso supposito Majoris, quod nemo Scholasticorum somniavit unquam. Verum quo pacto intelligendum sit munus abstrahendi species a phantasmate, inferius declarabitur, cum sermo erit de variis intellectus agentis muneribus.

Objic. 4.º Intellectus ipse, qui dicitur agens, determinari aliunde debet ad agendum circa phantasma speciemque abstrahendam; nam non semper actu abstrahit, et producit species. Ergo et intellectus agens est in potentia, sicut ipse possibilis intellectus, ac proinde alius novus intellectus agens, a quo prius determinetur, invehendus erit, et sic abitur in infinitum (1).

Respondeo, *dist. antec.*: determinari debet aliunde, videlicet per motum aliquem vel impressionem in se receptam, *neg.*; per operationem sensuum, ac nominatim phantasiam, *conc.* Distinguo etiam 1.^{am} partem conseq. Intellectus agens est in potentia, sicut ipse possibilis, id est, uterque id habet commune, ut non perpetuo sit in actu, *conc.*; id est, eodem modo est, uterque in potentia, *neg.*; et *neg.*, 2.^{am} partem consequentis. Nam intellectus possibilis est in potentia, quia eget complemento speciei, sine quo non est adaequatum principium intelligendi; at intellectus agens est in potentia, donec adsit operatio phantasiam, quia deest id quod materiam sibi suppediabit et instrumentum ad abstrahendam speciem, nempe phantasma. Cæterum ad phantasmatis presentiam determinatur intellectus agens, non quia motum aliquem ab eo in se recipere debet, sed ex natura sua ob sympathiam et ordinationem naturalem potentiarum, sicut diximus alibi determinari potentiam motivam ad motum ad imperium appetitus (2). Cum enim potentia imaginativa et intellectus agens radicebantur in eadem anima, sintque inter se subordinatæ in bonum subjecti, operante imaginatione, jam intellectus agens etiam determinatus est ad operandum abstrahendo speciem (3).

(1) Cfr. P. Palmieri, loc. cit.

(2) Vide *Psycholog.* vol. 1.um, num. 220, pag. 660.

(3) Cfr. Suarez, *de anim.* lib. 4, cap. 2, num. 12; lib. 6, cap. 4, num. 2.

Dices, voluntarie hæc a nobis fingi.—Respondeo, consequentia doctrinae nos adigi ad id asserendum. Nam si species intelligibiles necessariae sunt, prout necessariae esse probavimus, profecto admittendus est intellectus agens, isque talis, qui, quantum est de se, præsentem phantasmate, natura determinatus sit ad operandum.

Objic. 5.º Alia functio vel munus intellectus agentis dicitur esse facere objecta intelligibilia in actu. Atqui a) si intellectus agens afficeret intelligibilia in actu, immutaret objecta, intelligibilitatem illis conferendo, quod absurdum est; ß) deinde vere objecta ex seipsis intelligibilia sunt, quia intelligibilitas sequitur entitatem; entitas autem cuilibet rei ex seipsa convenit formaliter. Ergo frustra invehitur intellectus agens.

Respondeo, *conc.* Major. Minoris membrum a) *neg.*, quia intellectus agens nihil physice efficit circa res ipsas et objecta intelligibilia, ideoque non ea immutat, et nihilominus ea reddit intelligibilia immutando intellectum possibilem, seu imprimendo ei speciem intelligibilem, sine qua non potuisset res intelligere, et qua recepta jam habet quiddam requiritur ad intelligendum. Membrum vero alterum ß) Minoris *distinguo*: objecta ex seipsis intelligibilia sunt sive proxime sive remote, *conc.*; proxime *neg.* Nam ad proximam intelligibilitatem requiritur in objecto aptitudo, ut cum potentia uniri queat, cumque illo ad intellectionem concurrere; quam aptitudinem objecta in seipsis non habent proxime et immediate, sed media specie intelligibili quæ per intellectum agentem producenda est.

Objic. 6.º Si in nobis datur intellectus agens, ob eamdem rationem dari deberet etiam in angelis. Atqui ex communissima Scholasticorum sententia non inest angelis intellectus agens. Ergo nec nobis.—Respondeo, *neg.* Majorem. In nobis datur intellectus agens, tum quia proprium intellectus humani est cognitionem accipere a sensibilibus, tum quia non possumus cognoscere, nisi convertendo nos ad phantasmata, et abstrahendo species a phantasmatibus. At vero angeli neque accipiunt cognitionem a sensibilibus (1),

(1) Vide S. Thom. 1 p., quest. 55, art. 2; 2.^a *Contr. Gent.* cap. 96; *de verit.* quest. 8, art. 9.

nec sensibus pollent, nec phantasmata procedunt, unde species queant abstrahere. Quamobrem longe communior Theologorum sententia, non paucis tamen contra dicentibus, negat angelis agentem intellectum, et innatas vel cum natura concretas species concedit (1). Verum hæc ad Theologos spectant, et nobis vel innuisse sufficiat.

Objic. 7.º Intellectus noster a Deo ipso immediate accipere dicendus est species. Nam α) species dicitur vicaria objecti, quia concurrat ad cognitionem loco ejusdem, quando illud nequit per se immediate uniri potentiæ. Entitas vero hujusmodi vicaria producenda est vel ab objecto ipso, cujus vices gerit, vel a causa, ad quam spectat defectus causarum secundarum supplere, videlicet a Deo. Atqui species intelligibilis impressa nequit ab objecto materiali produci. Ergo a Deo produci debet. β) Objectum dat cognitioni formalitatem, quæ formaliter non respondet potentiæ, sed objecto ipsi. Ergo potentia non efficit species. Antecedens conceditur ab omnibus. Probatur consequens; quia formalitas ejusmodi inest cognitioni ratione speciei, et licet immediate procedat ab eadem specie, remote tamen tribuenda est causæ speciei: quare si objectum dat formalitatem, quæ non respondeat potentiæ, non potest hæc esse causa illius, sed objectum, vel Deus supplens defectum ejus, Deo autem non tribuitur formalitas objecti, quia concurrat, ut causa generalis, supplens particularium defectus. γ) Præterea species est conjunctiva objecti cum potentia. Ergo ab ipso oritur species et non a potentia: alioquin totam virtutem agendi et conjungendi cum objecto haberet potentia (2).

Respondeo, neg. assertum. Ad probation. α) conc. 1.^{am} partem Major., *dist.* alteram. Entitas vicaria hujusmodi producenda est vel ab objecto ipso, vel a Deo, nisi, adsit idonea alia causa creata, *conc.*; si adsit, *neg. Conc.* Minor et *neg. conseq.*

Ad probat. β) Conc. antec., neg. conseq. Ad cujus probationem *dist.* assert. Formalitas relucens in cognitione,

(1) Vide Suarez, *de angelis*, lib. 2, cap. 1, num. 15, cap. 6, num. 9, 14 seqq. et cap. 7.

(2) Hæc sunt præcipua argumenta, quibus P. Hurtado peregrinam suam sententiam, superius relatam, fulcire conatur.

licet immediate procedat ab ipsa impressa specie, remote tamen tribuenda est causæ speciei, quæ sit pure efficiens *neg.*, conseq.: quæ sit efficiens simul et objective motrix, *conc.*, et *neg.* conseq. Cæterum adverto, quamvis intellectus agens producat speciem, ipsum quoque objectum ad hujus productionem, licet mediate ac remote, concurrere, siquidem objectum efficit immediate speciem externam sensibilem, et mediate speciem phantasie, videlicet mediante externa sensatione, et magis mediate intelligibilem speciem impressam, ope nimirum phantasmatis, quod simul cum agente intellectu gignit illam, ut modo probandum erit. Et sic etiam in intellectuali cognitione locum habet proloquium illud: *Ab objecto et potentia paritur notitia*. Idque solum sufficit etiam in adversarii principiis, ut reluceat in cognitione formalitas quædam, non potentiæ, sed soli objecto respondens.

Ad probation. γ) neg. conseq. Si enim species «conjungit potentiam cum objecto, et objectum cum potentia, cur magis ab objecto, quam a potentia debet produci?» scite interrogat Arriaga (1); nec vero ratio adjecta rem magis probat, immo etiam falso supposito nititur, quia secundum nos non tota virtus speciei productiva debetur intellectui agenti, sed ipsi quoque objecto mediate tribuenda est, media sensatione ac phantasmate, ut nuper notabam (2).

(1) Arriaga, *de anim.*, disp. 4, sect. 4, subsect. 3, num. 202.

(2) Vide S. Thom., locis cit., et 1 p., quest. 79, art. 3 et 4.

Videri quoque possunt alii veteres auctores, ut Conimbricenses, Suarez, etc.

Connexionem cum hæc questione habet controversia illa, que in explicanda idearum origine atque evolutione inferius agitanda erit, utrum videlicet mens humana cognitionem a rebus sensibilibus accipiat. Ad plenam ergo hujus materie intelligentiam, videnda quoque sunt, quæ ibi traduntur. Cfr. interea S. Thoma. 1 p. q. 84, art. 6; *de verit.* quest. 10, art. 6; *Compend. theol.* cap. 81, 82; *Quodlib.* 8, art. 3.

§ IV.—UTRUM INTELLECTUS AGENS SIT
ADÆQUATA CAUSA SPECIEI INTELLIGIBILIS IMPRESSÆ, AN VERO ET
QUALEM REQUIRAT PHANTASMATIS CONCURSUM.

136. Queritur ante omnia posset, num omnes interiores sensus concurrant proxime ad productionem intelligibilis speciei impressæ, vel utrum nomine phantasmatis veniat actus vel species expressa cujuslibet sensus interioris. Quidam videntur intelligere nomen *phantasmatis* pro actu sive phantasie sive cogitativæ sive memoriæ, nempe cujuslibet interioris sensus, uno excepto sensu communi. Cum quibus sentire videtur S. Thomas (1). Alii vero videntur nomine *phantasmatis* actum cogitativæ intelligere (2), alii vero actum phantasie (3), in quibus sunt Conimbricenses (4), qui tamen phantasiam identificant cum cogitativa et memoria, et solum a sensu communi distinguunt. Illi demum, quibus omnes sensus interni re idem sunt, et unicum re sensum internum agnoscunt, *phantasma* intelligunt actum ejusdem, prout munere fungitur phantasie. Et horum fortasse magis probandus est modus loquendi. Quod porro phantasia per suum actum vel phantasma concurrat aliquo modo, constat experientia et ratione. Experimur enim nos numquam intelligere, nec ad intelligendum determinari, nisi operante phantasia et proinde præsentem phantasmate. Si ergo species non sunt innatæ, sed tum primum producuntur, cum intellectio elicienda est, profecto præsentia phantasmatis aliquid ad eam operationem confert. Præterea sicut videmus in sensibus, ita in intellectu existimandum est, species non gigni nisi præsentem objecto. At objectum intellectui præsens non est, donec reliceat in cognitione phantasie seu in phantasmate. Denique intellectus agens de se est potentia seu virtus universalis et æque potens abstrahere cujuslibet objecti speciem. Ut ergo

(1) S. Thom. *de verit.*, quest. 18, art. 8; *Contr. Gent.* lib. 2, cap. 60 initio.

(2) Martinez de Prado, *de anim.* lib. 3, quest. 3, num. 13.

(3) Vide Cajetan. In 1.^{am} part. quest. 25, art. 1.

(4) Cfr. Conimbricenses, *de anim.* lib. 3, cap. 4 et 5, quest. 6, art. 1.

Quid
phantasmatis
veniat
nomine:

quod aliquo
modo concurrat
ad intellectio-
nem, constat.

determinetur ad hujus præcisæ et non alterius objecti speciem producendam nihil aliud aptius assignari potest, quam quod hic et nunc hujus, et non alterius, præsto adsit phantasma (1). Dubitatur autem, quo genere causæ concurrat phantasma cum intellectu agente ad elicendas species intelligibiles. Certum est phantasma, utpote materiale, non esse saltem adæquatam causam efficientem specierum intelligibilium, prout jam probatum reliquimus. At non omnino convenit inter auctores, utrum tamquam inadæquata causa concurrat efficienter. Prima sententia negat phantasmati omnem activum vel efficientem concursum, et solum concedit quasi materiale causalitatem. Hæc est opinio Suarezii (2) et quorundam Thomistarum (3), quam etiam secuti sunt pauci alii ex nostra Societate, ut Thomas Compton (4) ac Tellez (5) et P. Sylvester Mauri (6). Ut porro rite intelligatur Eximii Doctoris sententia, notandum est, cum phantasma dicitur non effective, sed materialiter concurrere ad specierum productionem, non ita rem intelligendam esse, ut phantasmata sit materia, sive *ex qua* educatur species, sive *circa quam* operetur intellectus agens. Non est materia *ex qua* «primo, quia spiritualis forma educi nequit ex subjecto materiali. Secundo, quia forma inde educitur, ubi recipitur; species autem non recipitur in phantasmate, sed in intellectu possibili: ergo de potentia talis intellectus educitur, non autem de potentia phantasmatis. Non est materia *circa quam* operatur intellectus: hic enim operatur circa subjectum, in quo ejus actio recipitur; recipitur autem in intellectu possibili, non in phantasmate.... Dicitur ergo phantasma materialiter concurrere, eo quod præbet *veluti materiam*,

Quid veniat in
questionem:

sententia
philosophorum:

opinio Suarezii
exponitur.

(1) Cfr. Suarez (*de anim.* lib. 4, cap. 2, num. 11). Conimbricenses (loc. nuper cit. art. 2). Rubius (*de anim.* lib. 3, cap. 4 et 5, *tract. de intellectu agente*, quest. 3, num. 45).

(2) *De anim.* lib. 4, cap. 2 a num. 7.

(3) Ita Nazarius (apud Joann. Martinez Prado, *de anim.* lib. 3, quest. 24, num. 37), et alios tacito nomine referunt Suarez et Rubius.

(4) *De anim.* disp. 16, sect. 7, num. 1.

(5) Tellez, *de anim.* disp. 33, sect. 1, num. 5.

(6) *Quæstion philos., Quæstiones physico-metaphys.* quest. 4, Dico 6.

et quasi exemplar, intellectui agenti ad efficiendam speciem intelligibilem» (1). Itaque cum phantasia et intellectus hominis radicentur in una eademque anima, mirum quemdam ordinem habent et consonantiam vel sympathiam in operando, ita ut operante phantasia vel existente phantasmate in imaginatione, intellectus agens determinatus sit ad efficiendas in possibili earum rerum species, quæ relucent in phantasmate, quin hoc efficienter ad istam intellectus agentis actionem concurrat, sed tantum se habeat «instar materiæ, aut excitantis animam, aut vero ad instar exemplaris. Atque ita fit, ut anima cum primum phantasiando cognoscit rem aliquam, per virtutem spiritualem, quam intellectum agentem vocamus, quasi depingat rem eandem in intellectu possibili (videlicet imprimendo speciem), atque adeo per actionem transeuntem, quæ proinde cognitio non est» (2). Vel quemadmodum P. Antonius Rubius declarat, opinio hæc phantasma «solum se habere putat tamquam materiam determinantem intellectum agentem, qui cum ex se sit indifferens ad producendam speciem cuiuscumque objecti, per præsentiam phantasmatis determinatur ad producendam speciem ejusdem objecti per phantasma representati, et non alteram: eo fere modo, quo concurrens exemplar externum ad productionem effectus artificialis, ut dum artifex assumit sibi imaginem aliquam quasi pro exemplari determinante actionem ejus, non quidem per effectivum concursum..., sed solum per suam præsentiam præbendo determinatam materiam» (3). In hoc tamen differt phantasma respectu intellectus agentis, secundum hanc sententiam, et exemplar respectu artificis, quod artifex debet respicere, et cognoscere exemplar, quod imitaturus est, intellectus

(1) Suarez, loc. cit., num. 10, et 12.

(2) Suarez, loc. cit. num. 12.

(3) Rubius, de anim. lib. 3, cap. 4 et 5, tract. de intellect. agente, quæst. 3, num. 47.

Paulo aliter rem explicat Fonseca et Conimbricenses, qui opinionem existimantium phantasma concurrere in genere causa materialis, sic describunt: «Volunt, phantasma habere se uti dispositionem intellectus possibilis eo modo, quo perturbationes appetitus ad intellectus et voluntatis nostre actiones: fit enim sæpe, docente Aristotele (3. Eth. c. 4), ut prout quisque secundum appetitum afficitur, ita de rebus judicet, easque appetat, aut rejiciat. Unde, quibus ira

vero non potest videre phantasma, quia non est virtus cognoscitiva, sed activa. In sententia ergo Suarezii phantasma nullatenus concurrens active, sed materialiter, non quia est vere ac proprie materia, sive ex qua sive circa quam, sed quia se præbet quasi materia et quasi exemplar, non verum ac proprium exemplar; quia coram sistendo se, determinat intellectum agentem, ut speciem formæ, in phantasmate relucens, et non alterius, repræsentatricem efficiat, non secus ac si exemplar coram propositum respiciens imitaretur (1).

Doctrina vero effectivum asserens phantasmati concursum simul cum intellectu agente communis est inter Thomistas,

Altera opinio
communior.

effervescit, facile judicant, sumendam sibi esse vindictam, eamque appetunt. Sic igitur se habere inquit phantasma ad intellectum possibilem; quia, si phantasma Socratem, verbi gratia, referat, disponitur intellectus possibilis ad excipiendam speciem hominis; si Bucephalum, ad speciem equi; spectat autem hic concursus ad causam materialem; siquidem dispositiones patientis revocantur ad materiam». Conimbricenses, de anim. lib. 3, cap. 4 et 5, quæst. 6, art. 2. Cfr. P. Petrus Fonseca, Metaphys. lib. 1, cap. 2, quæst. 3, sect. 6.

(1) Hanc ipsam Suarezii sententiam reapse, licet mutatis verbis, sequi videtur nostris diebus cl. P. Van der Aa, qui negat quidem ad producendam speciem phantasma concurrere ut meram causam exemplarem vel materialem (Psycholog. prop. 53), verum negat etiam eidem concursum instrumentalem instrumenti strictè dicti (ibid. prop. 52), et solum asserit rationem instrumenti mediati et latius dicti. En ejus doctrinam paucis expositam: Solus intellectus agens agit effective et immediate in possibilem. Phantasma quoque aliquo modo concurrere debet effective, non immediate, sed mediate, videlicet non in speciem nec in intellectum possibilem, sed in intellectum agentem influendo. Verum in quo consistit hic influxus? In eo quod phantasma determinet operationem intellectus agentis, quæ de se indifferens est, ad hujus potius, quam alterius speciem eliciendam et imprimendam intellectui possibili: hujusmodi ergo terminativa determinatio est effectio phantasmatis, quæ proinde non est actio proprie dicta phantasmatis in intellectum agentem (nam repugnat actionis materialis in spirituale), sed «mera aliqua modificatio directiva activitatis huic intellectui propriæ, influxu quodam phantasmatis, non aliter explicabili nisi per connexionem intimam duarum facultatum, quæ et in eodem uno principio sint radicate ac subjectate, et circa objectum idem representandum suo quæque modo versantur, et modum representandi, licet essentialiter diversum, valde tamen affinem habeant». Quare in efficienda specie non est «phantasma causa principalis efficiens et intellectus agens instrumentum ejus; nam virtus

Scotistas et nostrates cum S. Thoma (1), qui disertis verbis id docet (2). Immo ipsemet Suarez, senior factus, videtur sententiam, quam junior in libris *de anima* tradiderat, mutasse in sua *Metaphysica* (3). Inter hujus autem sententiae patronos is est circa modum efficientis causalitatis: quidam putant phantasma concurrere cum intellectu agente tamquam

agendi, tota est in intellectu agente spirituali; modificatio tantum, seu aliquis modus agendi, directio *terminativa* activitatis de se indeterminate quoad terminum, est a phantasmate. Ergo potius phantasma est intellectus agentis instrumentum latiori aliquo sensu, sicut baculus est senis instrumentum ad efficiendam ambulationem, erectum corpus sustinens. — Munus ergo intellectus agentis est, pati aliquem influxum directivum a phantasmate in sua operatione propria; — efficere, secundum hanc phantasmatis directionem in intellectu patiente speciem impressam, quæ sit spiritualis, et easdem notas ac phantasma representet, sed spirituali modo, i. e. negligendo obiecti materialitatem, singularitatem, præsentem existentiam et similia. Ita cl. P. Van der Aa (loc. cit. propos. 54). Relege nunc, si lubet, Doctoris Eximii sententiam, et tu ipse judica, num ulla sit inter utrumque scriptorem alicujus momenti differentia.

(1) Vide S. Thom. *de verit.* quest. 10, art. 6, ad 7.um; *Quodlib.* 8, art. 3. Cfr. 3 p. quest. 9, art. 4, ad 2.um; 2.^a *Contr. Gent.* cap. 77.

(2) Vide e Thomisticis Capreol. (2.^a dist. 3, quest. 2 ad argum. Durandi tertio loco adducta contr. 8.^{am} conclus.), Paulum Soncinat. (lib. 7, *Metaph.* quest. 12 et 14), Javel (*de anim.* lib. 3, tract. de intellectu agent. quest. 3), Cajetan. (In 1.^{am} part. 79, art. 3; et quest. 55, art. 2 in dub. circa solut. ad 2.um), Ferrariens. (in lib. 2.um, *Contr. Gent.* cap. 77), Bañez (In 1.^{am} part. quest. 79, art. 3, dub. 4), Joann. a S. Thom. (*de anim.* quest. 10, art. 2), Martinez de Prado (ibid. lib. 3, quest. 24, paragr. 4), Colleg. Complutense S. Thom. (ibid. lib. 3, quest. 10, art. 2), Cosm. de Lerma (ib. lib. 3, quest. 10), Complutens. Carmelit. (ib. disp. 20, quest. 2), Card. Aguirre (*Philosoph. novo-antiqua, Physiol.*, disp. 83, sect. 4). Ex Scotistis videri possunt Matrius (disp. 6, quest. 5, art. 1, num. 68), Pontius (disp. 12, quest. 3, conclus. 2, num. 33). Ex nostris denique scriptoribus videantur Fonseca (*Metaphys.* lib. 5, cap. 28, quest. 8), Cardin. Tolet. (*de anim.* lib. 3, quest. 13, conclus. 8), Vazquez (In 1.^{am} part. disp. 176, cap. 2), Conimbricens. (*de anim.* lib. 3, cap. 4 et 5, quest. 3, art. 2), Rubius (loc. cit. a num. 52), Rhodus (disp. 18, quest. 2, sect. 3, *Dico 2.^a*), Izquierdo (*Pharus, scientiar.* disp. 1, quest. 3, a num. 201), Soares lusitan. (*de anim.* tract. 7, disp. 1, sect. 2, paragr. 5), Arriaga (*de anim.* disp. 4, sect. 4, subsect. 3), Franciscus Alphonsus (disp. 12, sect. 1), Lossada (disp. 6, cap. 3, num. 92), etc., etc.

(3) Vide *Metaphys.* disp. 21, sect. 3, num. 7.

concausam partialem, licet minus principalem, ita ut ex utraque resultet una totalis: quæ sententia tribui solet Scotto (1), et tenetur ab Aversa (2), Matrio (3), Soares lusitano (4), Francisco Alphonso Malpartidensi (5) aliisque. Cæteri vero longe communius phantasmati solam instrumentalem causalitatem asserunt, et Conimbricenses utramque sententiam probabilem habent.

137. PROPOSITIO 5.^a Phantasma ad productionem speciei cum intellectu agente concurrat efficienter tamquam instrumentum.

Probatur prima pars: *Phantasma concurrat efficienter.* Ad judicandum, utrum res quævis in effectum aliquem efficienter concurrat, illud afferri solet indicium, quod nempe α) effectus similitudinem illius rei referat, aut etiam β) quod perfectio effectus proportionem servet, cæteris paribus, ac major minorve sit pro majori vel minori perfectione atque intensitate illius. Atqui species intelligibilis impressa α) similitudinem refert phantasmatis, nec apparet, undenam queat suam vim obiecti representatricem mutuari, nisi a phantasmate; et β) species eo perfectior est, cæteris paribus, et efficacior ad dignendam intellectionem obiecti, quo vividius et perfectius est phantasma. Ergo phantasmati causalitas efficiens asserenda est.

Major constat, et constat pariter, jure regulam illam ad recte judicandum adhiberi; quia effectus, utpote virtualiter contentus in causa, ejusdem aliquo modo similitudinem præ se ferat, necesse est. Itemque cum effectus totam suam perfectionem accipiat a causa, quidquid perfectionem aliquam effectui tribuere videmus, causalitatem in illum exercere, jure concluditur. Minor etiam constat, quia in specie impressa, quæ qualitas quædam est, duplex formalitas consideranda venit, entitas ejus spiritualis et similitudo obiecti, unde procedit vis obiecti representatrix. Et formalitas quidem

Phantasma
concurrat effi-
cienter ad
productionem
speciei
intelligibilis.

(1) 1.^a dist. 3, quest. 8, ad 1.um

(2) Aversa, *de anim.*, quest. 58, sect. 6.

(3) Loc. cit.

(4) *De anim.* tract. 7, disp. 1, sect. 2, paragr. 6.

(5) Loc. cit. num. 14.

entitatis spiritualis fluere potest ab intellectu agente, utpote qui virtus spiritualis est; at formalitas similitudinis objecti, non intellectui agenti, sed phantasmati tribuendum est, quia intellectus, quantum est de se, indifferens est ad hujus vel alterius objecti repræsentatricem speciem gignendam (1). Quod vero species eo perfectior sit, cæteris paribus, quo perfectius est phantasma, testatur experientia, unde novimus intellectionis perspicuitatem et præstantiam pendere, ac proportionem servare cum vivacitate sensationis ac phantasmatis; phantasma enim cum non influat immediate in intellectionem, non potest aliter huic perfectionem tribuere, nisi quia concurrat ad speciem producendam.

Dices. Sola præsentia phantasmatis sufficere potest ad hoc, ut intellectus agens determinetur ad hujus præ alio objecti repræsentatricem speciem eliciendam. Cum potissimum nihil repugnet phantasma considerari instar exemplaris coram propositi; sicut enim exemplar externum ducit artificem, ut mente concipiat exemplarem ideam, quam opere mox exsequatur, ita phantasma dirigere potest intellectum agentem ad objecti in illo relucens speciem efficiendam.—Respondeo, *neg.* utrumque. Et primo quidem sola præsentia phantasmatis sufficere posset, si sermo esset de sola determinatione *quoad exercitium*; probe enim intelligitur, quod præsentia phantasmate, intellectus agens, qui in eadem anima radicatur ac phantasia, ex sympathia vel naturali consensu potentiarum, ad suam operationem excitetur. Sed hic sermo est de determinatione *quoad specificationem*, de determinatione ad conficiendum opus, similitudinem objecti referens. Et hujusmodi determinatio non potest existere in agente intellectu ex sola phantasmatis præsentia, sed omnino requirit activum influxum ipsius phantasmatis; α) tum quia ex *sola præsentia* explicari nequit, cur idem intellectus agens in iisdem adjunctis pro sola phantasmatis variatione magis minusve perfectam speciem eliciat; β) tum quia nisi phantasma influat active, tota activitas penes intellectum erit, et sic species intelligibiles impressæ virtualiter

(1) Vide S. Thom., lib. 2. *Contr. Gent.* cap. 77; quæst. de *anim.*, art. 5, ad 6.um

in ipso intellectu continentur; id autem ansam præbet negandi species ipsas: si enim intellectus possidet virtualiter adæquate intelligibiles species, cur non impendat virtutem hanc immediate in ipsam intellectionem ad solam phantasmatis præsentiam? γ) Tum quia si phantasma nihil efficiat, in nullo vero sensu objectum gignet cognitionem intellectualem contra effectum illud, communi calculo species admittentium approbatum: *Ab objecto et potentia paritur notitia.* δ) Tum quia si absque ulla urgente ratione, quæ reapse nulla est, ut mox videbimus, negatur phantasmatis causalitas et efficientia, logice adduci quis poterit ad negandam generatim entibus creatis veram productionem suorum effectuum, et asserendum occasionalismum: bina enim, quæ modo produximus, indicia causalitatis efficientis in phantasmate, nescio an non sint æque manifesta, ac indicia, quæ in quavis externa causa cernimus.

Quod vero addebat, phantasma considerari posse instar exemplaris, *negatur*. Exemplar enim proprie dictum non habet locum nisi respectu potentia cognoscitivæ, quæ respicere illud debet, ut imitetur. Atqui intellectus agens non est potentia cognoscitiva, sed activa. Ergo phantasma respectu intellectus agentis nequit habere rationem exemplaris.

Probatur secunda pars: *Phantasma concurrat ut instrumentum, non vero ut concausa partialis.* Nam hæc est tessera, instrumentum a causa principali licet partiali distinguens, quod instrumentum sit ordinis et conditionis inerioris, ac alia concausa et effectus. Atqui phantasma, utpote materialis qualitas, est ordinis et conditionis inferioris, ac tum species efficiendas tum intellectus agens, qui est altera causa efficiens, tum intellectus possibilis, e cujus potentia elicienda est species, eidemque imprimenda. Ergo phantasma non obtinet dignitatem causæ principalis, sed est tantum instrumentum.

138. Corollarium. Hic intelligi potest, cur a S. Thoma comparetur phantasma objecto et coloribus; quia nimirum sicut objectum et colores coram propositi imprimunt speciem sensibilem in visu, ut videantur, sic phantasma, ab intellectu agente elevatum, intelligibilem speciem instar instrumenti producit in intellectu possibili, ut cognoscatur

non tamen ut
causa partialis,
sed ut
instrumentum.

Colligitur hinc,
cur a S. Thoma
phantasma
respectu
intellectionis
comparetur
objecto et coloribus.

natura vel ratio intelligibilis in tali phantasmate relucens. *Quamvis intellectus possibilis*, inquit S. Thomas, *sit simpliciter nobilior, quam phantasma; tamen secundum quod nihil prohibet phantasma nobiliter esse, in quantum scilicet phantasma est actu similitudo talis rei; quod intellectui possibili non convenit nisi in potentia; et sic quodammodo potest agere in intellectum possibilem virtute luminis intellectus agentis, sicut et color potest agere in visum virtute luminis corporalis* (1).

Objectiones
soluuntur.

139. *Objic. 1.º* Ens inferioris ordinis nequit naturaliter attingere superioris ordinis effectum. Ergo phantasma non potest esse causa etiam instrumentalis speciei intelligibilis impressæ. Confirmatur α), quia quod corpus in spiritum agat etiam ut instrumentum, vel de potentia Dei absoluta, putant impossibile non pauci Theologi, et ideo magna premitur difficultate in ostendendo, quo pacto ignis in inferis torquere queat daemones animasque separatas damnatorum. β) Unde S. Augustinus: *Non est putandum inquit, aliquid agere corpus in spiritum, tamquam spiritus corpori facienti materie vice subdatur: omni enim modo præstantior est, qui facit, ea re, de qua aliquid facit* (2). Et S. Thomas propterea causalitatem materialem potius innuit illis verbis: *Non potest dici, quod sensibilis cognitio sit totalis et perfecta causa intellectualis cognitionis, sed magis quodammodo est materia causæ* (3).

Respondeo, dist. antec. Ens inferioris ordinis nequit naturaliter attingere superioris ordinis effectum, nisi accedat altior alia causa, *conc.*; si altior causa accedat, *subdist.*; nequit attingere effectum perfectiorem tamquam causa principalis, *conc.*; tamquam causa instrumentalis, ab altiori principali elevata, et in virtute illius operante, *neg.* Nam potius e contrario proprium est instrumenti ad effectum altioiorem præstantioremque concurrere (4). Tum *neg. conseq.*

(1) S. Thom. *de verit.* quæst. 10, art. 6, ad 8.um etc., etc.

(2) S. August., *de Genes. ad litt.* lib. 12, cap. 16.

(3) S. Thom., 1 p. quæst. 84, art. 6, fin. corp.

(4) Vide *Ontolog.* num. 302, pag. 1228, 1229.

Ad confirmationem α) respondeo varias esse rationes apud Theologos extricandi difficultatem ignis materialis torquentis spirituales substantias in inferis (1). Sententia vero, quam ipsemet Doctor Eximius, post multas alias refutatas, tuetur, et post ipsum alii multi propugnarunt, est hæc, ignem corporeum elevatum a Deo tamquam instrumentum producere in dæmonis et animæ separatæ substantia qualitate quamdam spiritualem, dolorem pariter spiritualem inferentem (2). Quod autem ignis inferorum supernaturaliter operatur in substantiis spiritualibus producendo spiritualem qualitatem, multo facilius intelligitur phantasma efficere posse etiam naturaliter in intellectu possibili ad speciem intelligibilem cum agente intellectu eliciendam instrumentaliter concurrente. Intellectus enim humanus habet sibi naturaliter subordinatas omnes potentias sensitivas; iisque juvatur naturaliter in intelligendo. Unde propter hanc naturalem subordinationem et institutionem phantasie ad auxilium præbendum intellectui, aptum censendum ut phantasma, ut cum intellectu agente intelligibilem speciem producat, ad quam neutra ex istis causis seorsim sufficeret.

Ad confirmationem β) dico S. Augustinum in primis videri loqui de corporibus externis, quæ ne ipsas quidem imaginationis ac sensus interni species sensibiles, nedum intelligibiles, producere valent. Deinde si Augustiniana sententia extendatur ad phantasma, quod materialis qualitas est, responderi potest, per illa verba excludi a S. Doctore specierum intelligibilium efficientiam per phantasma solum tamquam per causam adæquatam, vel etiam principalem. Quod vero ad S. Thomam spectat, mens ejus manifesta est ex aliis locis mox laudatis: *In receptione*, inquit, *qua intellectus possibilis species rerum accipit a phantasmatis, se habent phantasmata ut agens instrumentale et secundarium, intellectus vero agens ut agens principale et primum; et ideo actionis effectus relinquitur in intellectu possibili secundum conditionem utriusque, et non secundum conditionem alterius tantum; et ideo intellectus possibilis recipit formas ut intelligibiles actu, ex virtute*

(1) Qua de re vide, si lubet P. Suarez, *de angelis* lib. 8, cap. 13 et 14; Card. Mazzella, *de Deo create*, disp. 6, art. 6.

(2) Suarez, loc. cit. cap. 14, num. 41.

intellectus agentis, sed ut similitudines determinatarum rerum ex cognitione phantasmatum; et sic formæ intelligibiles in actu non sunt per se existentes neque in phantasia neque in intellectu agente, sed solum in intellectu possibili (1). Potuit nihilominus S. Thomas in objecto loco scribere *sensibilem cognitionem* (quam negat posse esse causam totalem et perfectam intellectuales) potius esse quodammodo materiam causæ, quia cum species abstrahantur ex phantasmate, hoc, præterquam quod ad illarum productionem active concurrat, materiam quodammodo præbere dici potest.

Objic. 2.º Si phantasma est instrumentum ad productionem specierum elevatum ab intellectu agente, et in hujus virtute operans, vel aliquid ex hac elevatione ab intellectu accipit, vel nihil. Si nihil accipit, remanet phantasma tam ineptum ad speciei effectonem, ac si non fuisset elevatum. Si vero aliquid accipit, vel est spirituale, idque impossibile est, quia spirituale accidens non potest recipi in subjecto materiali; vel materiale, et tunc iterum phantasma nihil lucratur, ut active concurrere queat (2).

Respondeo, conc. Major., et eligo alterum membrum, quia nempe necesse non est, ut instrumentum in se quidpiam inherens accipiat, quo ad effectum altiozem producendum elevetur, ut alias cum eodem Eximio Doctore scripsimus (3).

Distinguo primum membrum Minoris. Si nihil accipit in se, nec cum ipso conjungitur ad agendum alia virtus altior ac præstantior intellectus agentis, *conc.* Si nihil quidem in se accipiat, connectitur tamen cum alia virtute præstantiori, *neg.* Et *neg.* conseq. Instrumentum ergo, prout nobis quidem videtur, ac declaratum reliquimus in *Ontologia*, debet quidem intime conjungi ad operandum cum altiori virtute causæ principalis, necesse tamen non est, ut virtutem et motum ejus prius in se recipiat. Qui vero ad instrumentalem causalitatem requirunt, ut instrumentum prius in se recipiat motionem et virtutem a causa principali, aliter difficultati respondent. Dicunt nempe virtutem ab agente intellectu derivatam

(1) S. Thom. de verit. quæst. 10, art. 6, ad 7.um

(2) Vide Suarez, loc. cit. num. 7.

(3) Vide *Ontolog.*, loc. nup. cit. pag. 1126-1130.

et receptam in phantasmate esse incomplete spiritualem, et tantum per modum transeuntis motionis, non vero per modum formæ permanentis, communicari phantasmati; nec putant repugnare ut virtus hujusmodi recipiatur in subjecto materiali (1). Verum necesse non est hanc doctrinam tueri, et videant ejus assertores, quo pacto se a difficultatibus extricent.

Objic. 3.º «Ordo naturæ postulat, ut ad productionem rei cujusque destinetur virtus ejusdem vel superioris ordinis cum reproducenda. Ergo supra ordinem naturæ erit rem materiale assumi ad efficiendam spiritualem. Et confirmatur, nam multo difficilius est, cæteris paribus, animam efficere spiritualem effectum per instrumentum materiale, quam illam efficere, mediante sola virtute spirituali. Ipsa autem dispositio naturæ postulat facilitorem agendi modum, abhorretque difficiliorem. Ergo, etc.» (2).

Respondeo conc. antec.; nam in nostra sententia adest intellectus agens, licet non solus, natura destinatus ad elicendam speciem ejusdem ordinis spiritualis. *Dist.* conseq. Supra naturæ ordinem erit rem materiale assumi ad efficiendam spiritualem, tamquam causam vel unicam vel principalem, *trans.;* tamquam causam instrumentalem, *neg.*

Ad confirmationem dist. Major. Multo difficilius est, cæteris paribus, animam efficere spiritualem effectum per instrumentum materiale, quam mediante sola virtute spirituali, si hæc sit ex sese principium sufficiens et adæquatum, *conc.;* si non sit ex sese principium sufficiens et adæquatum, *neg.* Tum *contradistincta* Minore, *neg.* conseq.

Instabis. Per nos intellectus agens est principium insufficientis et inadæquatum ad speciem producendam. Atqui phantasma, utpote materiale, nequit complere insufficientiam virtutis spiritualis ad effectum pariter spiritualem producendum. Ergo nisi intellectus agens ex sese ponatur esse sufficiens, nihil re vera conficimus tribuendo phantasmati concursum activum instrumentalem.

(1) Vide v. g. Collegium Complutense S. Thomæ, loc. cit. num. 40; et Complutenses Carmelitanos, *Physic.*, disp. 12, quæst. 1. num. 21, 22.

(2) Suarez, *ibid.*

Respondeo in specie distinguendam esse duplicem formalitatem, entitatis nempe spiritualis et similitudinis objecti. Et intellectus quidem sufficientissimus est ex sese ad tribuendam speciei formalitatem entitatis spiritualis, non vero ad tribuendam similitudinem objecti; e converso phantasma non potest tribuere nisi objecti similitudinem. Quare nihil repugnat intellectum agentem compleri per phantasma in eo, quod sibi deest.

Objicies 4.º Saltem phantasma non est instrumentum intellectus agentis, sed causa potius partialis. Quia quod concurrat ut causa instrumentalis, non assimilatur sibi effectum, sed causæ principali, cui subordinatur. Atqui phantasma sibi assimilatur speciem, non vero intellectus agens. Ergo...

Respondeo *neg.* assert. Ad probationem *neg.* Majorem universaliter sumptam; quia non videtur repugnare, ut in effectu reluceat aliqua similitudo inadæquata cum ipso instrumento active concurrente.

Cæterum si quæras, num species intelligibilis ita referat phantasmatis similitudinem, ut virtualiter representet etiam notas individuantes, quæ in illo relucent, an solam rationem communem, et utrum species prima et immediata solum præ se ferat qualitatem sensibilem, sicut phantasma, an vero etiam ipsam quidditatem, sub qualitatibus latentem, et in phantasmate nullatenus relucens; quæstiones istæ solent quidem a quibusdam auctoribus hic misceri, sed ad alium locum amandandæ sunt nobis, ne difficultates in unum locum omnes cumulemus cum perspicuitatis et recti ordinis detrimento. Prima enim harum quæstionum resolvitur, cum sermo erit de primo et directo intellectus nostri in hac vita objecto; altera vero, cum disputabitur de objecto proprio et proportionato, ubi statuendum erit, an et quomodo noster intellectus quidditates et essentias rerum materialium percipit.

Objic. 5.º Intelligi nequit, quo pacto intellectus agens determinetur ad actum suum; nam profecto non versatur in perenni exercitio abstrahendi species: multoque minus intelligitur, quo pacto jungatur cum phantasmate tamquam cum instrumento ad unam communem actionem eliciendam.

Respondeo *neg.* assert. quoad utramque partem. Quamvis enim non sit intellectus agens in perpetuo exercitio actus,

bene intelligitur posse determinari ad præsentiam phantasmatis, non quia ex hoc aliquam recipiat in se impressionem, repugnat enim rem materialem agere in spiritualem, sed ex naturali sympathia, consensu vel ordine potentiæ, in eadem anima radicatarum; quia hæc est natura intellectus agentis, ut præsentem phantasmate, illico determinetur ad agendum. Cum vero intellectus agens sit in anima simplici et spirituali tamquam in subjecto, patet intime uniri posse ad agendum cum phantasmate, sive hoc recipiatur in sola anima, sive in solo organo, sive in composito. Verum hæc magis clarescent ex dicendis in sequenti articulo circa modum, quo putandum est agentem intellectum illuminare phantasmata.

140. Scholium. Ex dictis colliges cum P. Lossada, «species intelligibiles, licet principaliter ab intellectu producantur, non incongrue vocari semina objectorum potius, quam intellectus agentis: duo quippe requiruntur ad rationem seminis, nempe et origo a parente et vis producendi similitudinem ipsius: et utrumque convenit speciei respectu objecti, cum non nisi primum ipsi conveniat respectu intellectus. Sufficit autem ad apellationem seminis (in præsentem analogicam) origo mediata, per multorum etiam mediorum seriem, qualis intervenit inter speciem intelligibilem et objectum externum; nam ab objecto visibili v. g. immediate producitur species visualis, quæ species visionem causat, visio speciem internam, hæc actum phantasiæ, hic spirituales speciem. Sufficit etiam, quod species oriatur ab objecto, prout eminenter contento in prima Causa: unde species objecti creati, a solo Deo infusa, vicaria est objecti, et quodammodo semen ejus: quia producitur a Deo prout eminenter continente objectum non solum physice, sed intentionaliter, seu in idea vel cognitione infinita. Dum vero dicitur, speciem solum representare illud, a quo producitur, intelligendum est de producente, quod suam ipsius intendit similitudinem, seu quod non ideo præcise agit, ut alterius defectum suppleat (1).

Species intelligibilis cur recte dicatur semen objecti, quoniam non ab hoc immediate producatur.

(1) Lossada, *de anim.* disp. 6, cap. 3, num. 95.